

Dwie wileńskie wystawy: *Vita Sancti Casimiri* i *Kult i ikonografia św. Kazimierza na Litwie* (Sv. Kazimiero kultas ir ikonografija Lietruvoje)

Taikomosios Dailes Muziejus (Muzeum Sztuki Użytkowej), Lietuvos Nacionalinis Muziejus (Litewskie Muzeum Narodowe)

Wilno, 6 V-7 XI 2004 r.

W 2004 roku, w dniach od 6 maja do 7 listopada, z okazji 400-lecia kanonizacji św. Kazimierza zorganizowano w Wilnie dwie niezwykle interesujące wystawy: *Vita Sancti Casimiri* oraz *Kult i ikonografia św. Kazimierza na Litwie* (Sv. Kazimiero kultas ir ikonografija Lietruvoje).

Pierwsza z nich, *Vita Sancti Casimiri* znajduje się w Muzeum Sztuki Użytkowej w Wilnie (Taikosmosios Dailes Muziejus). Prezentowane są na niej dzieła sztuki: malarstwa, rzeźby, grafiki, wyroby złotnictwa i włókiennictwa oraz rękopisy i starodruki będące własnością Muzeum Sztuki Litwy (Lietuvos Dailes Muziejus) i Biblioteki Akademii Nauk Litwy (Lietuvos Mokslo Akademijos Biblioteka). Pięć dzieł grafiki wypożyczyła Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, po jednej rzeźbie – Muzeum w Rokiszkach i Muzeum Wojskowe Witolda Wielkiego (Karo Muziejus Vytauto Didžiojo) w Kownie. Inspiracją do zorganizowania wystawy o św. Kazimierzu były projekty zainicjowane w latach 1999-2003 przez Muzeum Sztuki Litwy i Bibliotekę Akademii Nauk Litwy.

Prezentowane na wystawie autentyczne dokumenty i ich publikacje z XV-XX w. odzwierciedlają najważniejsze fakty z krótkiego życia św. Kazimierza (1458-1484), starania władców Polski i Litwy, kapłanów diecezji wileńskiej i mieszkańców stolicy o ogłoszenie królewicza świętym, cuda doznane przy grobie królewicza w Katedrze Wileńskiej, historię potwierdzającą kanonizację, szerzenie kultu Świętego w Europie i w świecie, historię budowy i rekonstrukcji sanktuarium św. Kazimierza – kaplicy pamiątkowej, tradycje kultu i świętowania jubileuszy.

Ekspozycję rękopisów i druków rozpoczyna pochodzący z 1521 r. dokument legata Zachariasza Ferrerio, wysłannika papieskiego, traktujący o rozpoczęciu procesu kanonizacyjnego Kazimierza-królewicza oraz faksymile strony tytułowej książki *Vita beati Casimiri Confessoris*, napisanej przez legata i wydanej w tym czasie w Krakowie. Dalej są eksponowane przywileje władców Polski i Litwy związane z kaplicą św. Kazimierza, inwentarze kaplicy, dokumenty informujące o ukrywaniu jego relikwii podczas wojny w XVII w. oraz grafiki oddające najważniejsze typy ikonografii Świętego.

W centrum ekspozycji rękopisów i druków, w specjalnej witrynie jest umieszczone breve *Quae ad sanctorum* (1602 r.) papieża Klemensa VIII, obok – pochodzące z XVII-XIX w. druki i dokumenty relikwii św. Kazimierza potwierdzające szerzenie jego kultu. Ekspozyty wystawy (bulle papieskie i in.) akcentują również uroczystości jubileuszu kanonizacji św. Kazimierza w 1922 r. w Wilnie, których inicjatorem był ówczesny biskup wileński Jerzy Matulewicz (w 1987 r. ogłoszony błogosławionym). Tę ekspozycję kończą przykłady literatury XX w., wydanej w różnych językach, poświęconej św. Kazimierzowi, jego kultowi i związanym z nim dziełom sztuki.

W części wystawy poświęconej sztuce na uwagę zasługują okazałego formatu prace malarskie (niegdyś centralne partie nastaw ołtarzowych), wykonane przez artystów XVII-początku XX w., przedstawiające św. Kazimierza-królewicza ogłoszonego patronem Litwy. W centrum sali jest ekspozowany obraz *Św. Kazimierz pomiędzy aniołami*, wykonany w XVII w. przez nieznanego artystę (niedawno odrestaurowany), który stał się symbolem wystawy. Obok znajdują się faksymile obrazu z najstarszym zachowanym wizerunkiem św. Kazimierza (ok. 1520 r.), zwanym „Trójreki”, przechowywanym w kaplicy św. Kazimierza w Katedrze Wileńskiej oraz obraz świętego, namalowany na desce przez nieznanego artystę w XVII w., w którego tle widzimy starą katedrę wileńską, Zamek Górny oraz Górę Trzech Krzyży. Na sąsiedniej ścianie dominuje monumentalny, ozdobiony heraldycznymi znakami Polski i Litwy obraz *Najświętsza Maryja Panna ze świętymi Polski i Litwy*, pędzla Władysława Majeranowskiego, w centrum którego przedstawieni są klęczący przed obliczem Najświętszej Maryi Panny główni święci obojga narodów – św. Kazimierz i św. Stanisław. Obok – imponujący obraz namalowany przez nieznanego artystę XIX w. na podstawie dzieła z XVII w., przedstawiający rodziców św. Kazimierza – Kazimierza Jagiellończyka, władcę Polski i Litwy z żoną Elżbietą Habsburżanką, witających św. Jana Kapistrana w Krakowie. Artystyczną sugestywnością wyróżniają się prace Wincentego Ślendrańskiego i Władysława Majeranowskiego, przedstawiające modlącego się św. Kazimierza. Razem z innymi pracami malarskimi XVII-XIX w. wystawione są rzeźby oraz grafiki artystów z XVIII-XIX w. Spośród dzieł grafiki wyróżnia się pokaźna kolekcja prac Antoniego Leszczyńskiego i Franciszka Balcewicza.

Na wystawie przedstawione są także grafiki znanych artystów litewskich XX w. – Vytautasa Kazimierasa Jodyna, Vytautasa Igno, jak również akwarele Juozapasa Kamarauskasa, tworzącego na początku XX w. w Wilnie, pielęgnującego historyczny styl retrospekcji. Ekspozowane są też: malarstwo, rzeźby oraz grafiki wykonane przez artystów ludowych. W trzech witrynach prezentowane są dwa ornaty z XVII-XVIII w., na których wyszyte jest obli-

cze św. Kazimierza. Można tam również zobaczyć dwa dzieła złotnictwa z XVIII w. – relikwiarz św. Kazimierza oraz wotum ofiarowane świętemu Kazimierzowi przez biskupa warmińskiego, Krzysztofa Jana Szembeka, w podzięce za pomoc w pomyślnym rozwiązaniu sprawy stolicy księstwa Kuronia, którą biskupowi zlecił Sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Druga wystawa – *Kult i ikonografia Św. Kazimierza na Litwie (Sv. Kazimiero kultas ir ikonografija Lietruvoje)* – znajduje się w Litewskim Muzeum Narodowym (Lietuvos Nacionalinis Muziejus). Znakomitą część eksponatów wystawy stanowią zbiory Narodowego Muzeum Litwy. Inne pochodzą z Muzeum Archidiecezji Kowieńskiej (Kauno Arkiviskupijos Muziejus), Narodowego Muzeum Sztuki im. M. K. Ęiurlionisa (Nacionalinis Dailes Muziejus M. K. Ęiurlionio) w Kownie, z Muzeum „Zorza” („Aušros”) w Szawlach, Muzeum „Alkos” („świątynie starożytnych Litwinów”) w Telszach (Telšiai), Muzeum Krajoznawczego w Kretyndze (Kretingos Kraštotyros Muziejus), Muzeum kościoła w Owancie (Alanta) oraz z kolekcji prywatnych. Starodruki wypożyczyła Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego i Biblioteka Akademii Nauk Litwy. Część eksponatów została wypożyczona z kościołów parafialnych Litwy.

Na wystawie można obejrzeć dzieła malarstwa, rzeźby, grafiki, obrazki religijne, paramenty liturgiczne oraz druki. Eksponowana kapa jest według przekonań wileńskich bernardynów prezentem dla ich Zakonu od królowej Elżbiety, matki św. Kazimierza. Przechowywana w Litewskim Muzeum Narodowym monstancja z wizerunkiem św. Kazimierza świadczy o tym, że był on czczony również w liturgii kościelnej kowieńskich franciszkanów. Wśród najstarszych eksponatów wystawy znalazły się rzeźby z muzeum kościoła w Owancie (Alanta) oraz dzieła malarskie pochodzące z ołtarzyka procesyjnego w kościele w Sumiliszkach (Semeliškės).

Na większości dzieł św. Kazimierz jest wyobrażony z lilią w ręku lub w postawie klęczącej, modlący się przed ołtarzem. Tego typu przedstawienia obrazują scenę z historii życia królewicza, kiedy postanowił zrzec się korony. Kilka kompozycji ukazuje św. Kazimierza depczącego amorka – symbol ziemskich przyjemności (obraz z XVII w., namalowany przez nieznanego malarza z kościoła w Lalach (Lioliai)). Bardziej rozpowszechnione na Litwie były obrazy ze św. Kazimierzem jako szlachcicem-wojownikiem, przykładem – obraz z końca XVIII w., namalowany przez K. Wojtkiewicza. Złożoną ikonografię prezentuje obraz z kościoła w Olsiadach (Alsėdžiai), gdzie św. Kazimierz wraz z innymi świętymi adoruje Tróję Przenajświętszą.

Na wystawie można zaobserwować zmieniającą się w ciągu wieków ikonografię św. Kazimierza. W XVI w. św. Kazimierz był przedstawiany z lilią w jednym ręku i różańcem w drugim. Po uroczystości kanonizacji w Wilnie, w 1604 r., świętego często przedstawiano z lilią i krzyżem, a także z gałązką palmy. Na większości zachowanych dzieł Święty jest przedstawiany z mitrą królewicza, w czerwonym płaszczu z gronostajami. Artyści XIX-XX w. kopiują często wcześniejsze kompozycje (obrazy z kościołów w Poławieńku (Palëveněľ), w Turmontach i w Kalwarii Żmudzkiej (Žemaičiu Kalvarija)).

Ks. Wojciech Górlcki